
Rejestracja średniowiecznych rękopisów literackich : stan prac.

Biuletyn Polonistyczny 4/10, 5-8

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

I. I N S T Y T U T   B A D A Ń   L I T E R A C K I C H

REJESTRACJA ŚREDNIOWIECZNYCH RĘKOPISÓW LITERACKICH (stan prac)

Nie ulega wątpliwości, że polska nauka o literaturze okresu Średniowiecza powinna wyjść poza tradycyjne ramy zainteresowań zachowanymi resztkami piśmiennictwa w języku polskim i włączyć do swego programu na równych prawach badania nad polską twórczością literacką w języku łacińskim i jej tłem - znajomością literatury antycznej i europejskiej twórczości średniowiecznej w Polsce. Praca w tych dziedzinach napotyka jednak przeszkodę w postaci niewystarczającego opracowania naszych zbiorów rękopiśmiennych. Istniejące katalogi rękopisów są nie tylko w większości przestarzałe i pobieżne, ale obejmują zaledwie część zasobu średniowiecznych kodeksów. Duża liczba zbiorów (dotyczy to w szczególności małych bibliotek) posiada jedynie sumaryczne spisy rękopisów albo też nie ma nawet żadnej ich ewidencji.

W tej sytuacji włączenie do naukowego planu Instytutu Badań Literackich prac monograficznych i syntetycznych (podręcznik historii literatury) z zakresu Średniowiecza nie jest praktycznie możliwe przed podjęciem zasadniczej wstępnej pracy materiałowej - rejestracji średniowiecznych literariów rękopiśmiennych.

Myśl podjęcia tego zadania rzuciła w 1959 r. prof. M. R. Mayenowa. Po sporządzeniu ramowego projektu wystąpił IBL - w celu zapewnienia przedsięwzięciu bazy finansowej - do Komitetu Przygotowawczego Obchodu Tysiąclecia Państwa Polskiego z prośbą o włączenie prac nad rejestracją literackich rękopisów średniowiecznych do planu badań Millenium i o przyznanie na ten cel odpowiedniej subwencji. Wniosek został rozpatrzony przychylnie, a do kierowania tą i innymi pracami, które Instytut deklarował jako swój wkład w badania milenijne, powołano decyzją Komitetu Podkomisję Historii Literatury, działającą w ramach Komisji Historycznej i złożoną z pracowników IBL. W skład jej wchodzi: prof. K. Wyka - przewodniczący, prof. M. R. Mayenowa, prof. J. Krzyżanowski, prof. S. Wierczyński i dr J. Woronczak.

W grudniu 1959 r. rozpoczęły się właściwe przygotowania do obliczonej na 3-5 lat pracy, którymi kierował bezpośrednio

J.Lewański (IBL). W celu ustalenia zakresu pracy i metod postępowania, przygotowania formularzy i instrukcji roboczych odbyło się kilka konferencji z udziałem szerokiego kręgu instytucji i uczonych, zainteresowanych badaniami rękopisów średniowiecznych. M.in. brali w nich udział przedstawiciele wielu bibliotek naukowych, Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Państwowego Instytutu Sztuki, Zakładu Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego i in. W wyniku narad ustalono dokładnie zakres i metodę pracy, a wszystkie zainteresowane instytucje zadeklarowały udostępnienie Instytutowi Badań Literackich wyników przeprowadzonych już dla swoich celów kwerend i rejestracji. Uzgodniono też nawiązanie przez IBL ściślejszej współpracy z Biblioteką Narodową w zakresie opracowania kartoteki bibliotek posiadających zbiory rękopiśmienne oraz dokonano podziału zakresu pracy.

Po ustaleniu metod pracy wydrukowano w lipcu potrzebne formularze, powielono instrukcje i zaangażowani na prace zleczone pracownicy podjęli we wrześniu swe zadania. Bezpośrednie kierownictwo objął od lipca 1960 r. J.Woronczak (IBL).

W myśl ustalonych wytycznych rejestracja ma objąć wszystkie powstałe do połowy XVI wieku rękopisy, zawierające szeroko pojęte teksty literackie. Wchodzą więc tu:

1. kopie wszystkich tekstów antycznych powstałych do końca V wieku, z wyjątkiem rękopisów biblijnych
2. wszystkie teksty wierszowane
3. wszelkiego typu teksty narracyjne, także kroniki, apokryfy, żywoty świętych, opisy cudów, exempla, facecje, bajki
4. fantastyczne opisy zwierząt (bestiariusze)
5. kazania
6. księgi liturgiczne i paraliturgiczne (z racji występowania w nich utworów poetyckich i legend).
7. traktaty retoryczne, epistolograficzne, homiletyczne, poetyki i komentarze do nich oraz sztuki rymotwórcze
8. gramatyki i modi significandi
9. encyklopedie, słowniki i mamotrepty
10. komentarze do dzieł ściśle literackich, np. do poetów starożytnych, hymnów, sekwencji
11. traktaty muzyczne (ponieważ dotyczą w dużej mierze utworów wokalnych).

Nie mają być objęte rejestracją:

1. normatywy prawne, komentarze do nich i teksty praktyki prawno-administracyjnej (dokumenty, księgi sądowe i rachunkowe)
2. traktaty filozoficzne
3. traktaty teologiczne
4. dzieła medyczne, zbiory recept, zielniki
5. dzieła treści przyrodniczej, rolniczej i gospodarczej
6. dzieła matematyczne, astronomiczne, fizyczne.

Rejestracja polega na opisie rękopisu na specjalnym 4-stronicowym formularzu. Część jego rubryk jest poświęcona ogólnemu opisowi rękopisu jako jednostki piśmienniczej (tzw. opis bibliologiczny, proveniencje itp.), część - tabelarycznemu przeglądowi typów treściowych zawartych w nim utworów i wyliczeniu poszczególnych dzieł. Podaje się tu nagłówek, incipit, explicit i kolofon każdego samodzielnego utworu, a w razie potrzeby także krótką jego charakterystykę treściowo-literacką.

Dla umożliwienia późniejszej kontroli, uzupełniania danych, sporządzania fotograficznych próbek pisma itp. przewidziano wykonywanie zdjęć mikrofilmowych wszystkich kart zawierających incipity i explicity utworów oraz wczesne notki proveniencyjne.

Wobec tego, że większość pracowników działów rękopisów bibliotek jest już przeciążona pracami zleconymi, nie udało się, niestety, zwerbować większej liczby rejestrujących. Będzie to możliwe dopiero w r.1961. W r.1960 pracowali przy rejestracji:

- w Poznaniu: H.Kówalewicz, M.Kowalewicz i M.Muszyński,
- w Warszawie: K.Muszyńska i Z.Rozanow,
- w Wrocławiu: I.Bednarz i J.Burchard.

Rejestracją objęto przede wszystkim zbiory w ogóle nie opracowane katalogowo lub opracowane nader niedokładnie. Wyniki liczbowe przedstawiają się następująco:

+ Gdańsk, Biblioteka PAN (rejestrację przeprowadzono w Warszawie, gdzie przejściowo znajdowały się rękopisy)

	46 rkps
+ Poznań, Biblioteka Miejska im.Raczyńskich	67 "
+ Poznań, Biblioteka Uniwersytecka	38 "
+ Toruń, Książnica Miejska	38 "
Warszawa, Biblioteka Narodowa	104 "
Wrocław, Biblioteka PAN im.Ossolińskich	48 "
Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka	60 "
razem	<u>401</u> "

Zbiory oznaczone znakiem + zostały w zasadzie opracowane wyczerpująco. Z zasobów Biblioteki Narodowej opracowano zespół b. Biblioteki Zamoyskich i b. biblioteki Kapituły greckokatolickiej w Przemyślu, a rejestrację rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu rozpoczęto od tzw. "koncentracji", posiadającej dotąd tylko zapis biblioteczny typu akcesyjnego.

Opisane rękopisy zawierają 1683 utwory, w większości literackie (w rękopisach o treści mieszanej rejestrowano dla uzyskania kontéktu wszystkie utwory niezależnie od ich treści).

Sporządzana przy rejestracji rękopisów filmoteka obejmuje obecnie 1918 zdjęć mikrofilmowych z rękopisów poznańskich i toruńskich. Reszty rękopisów nie udało się dotąd zmikrofilmować, gdyż stacje mikrofilmowe są przeciążone zamówieniami.

Uzyskane opisy podlegają obecnie weryfikacji, w granicach możliwości identyfikuje się utwory nie posiadające w rękopisie tytułu czy autora. Przystąpiono też do rozpisywania danych o utworach literackich na "karty utworu", sporządzane na odpowiednich drukach w trzech egzemplarzach, przeznaczonych do kartoteki autorskiej, tematycznej i incipitowej. Kartoteka ta będzie - obok indeksów rękopisów według wieku, języka, proveniencji itp. - ostatecznym, czysto materiałowym efektem akcji rejestracyjnej. Planowane na dalszą przyszłość opracowanie i wydanie drukiem repertoriów poszczególnych typów tekstów literackich trzeba już zaliczyć do prac monograficznych.

Ponieważ prace rejestracyjne objęły dotąd stosunkowo niewielką część rękopisów średniowiecznych znajdujących się w polskich bibliotekach, a opracowanie zebranych danych dopiero się rozpoczęło, nie czas jeszcze na ocenę efektów akcji. Można jednak już powiedzieć, że zarejestrowano pokaźną liczbę nieznanych utworów łacińskich polskiego pochodzenia i ujawniono szereg wczesnych, nie notowanych w literaturze rękopisów z VII, VIII i XII wieku.

Niektóre ze znalezisk znajdują się już obecnie w opracowaniu naukowym, jednak pierwsze dokładniejsze listy najważniejszych tekstów będzie można ogłosić nie wcześniej niż za pół roku.